

ЗА ДВЕ НОВИ МОНОГРАФИИ НА НОНКА БОГОМИЛОВА

Богомилова, Н. (2018). *Религията днес: между Theos и Anthropos*.

София: Парадигма. ISBN: 978-954-326-351-6

Богомилова, Н. (2018). *(Не) Човешкото: литературно-философски ракурси*.

София: Парадигма. ISBN: 978-954-326-365-3

Иванка Стъпова

Българска академия на науките

Двете нови монографии на проф. д.ф.н. Нонка Богомилова *Религията днес: между Theos и Anthropos* и *(Не) Човешкото: литературно-философски ракурси* (Издавателство „Парадигма“, 2018) не са независими и без връзка помежду си. И не говоря само за системоорганизиращите цветове на кориците – лилав, чрез който говори разумът, и син, олицетворяващ мобилната човешка природа, обективирана в чувствата. Става дума за факта, че и двете монографии имат за основен фокус философската антропология, центрирана върху човека и човешкото.

Обединителен мотив в *Религията днес: между Theos и Anthropos* и *(Не) Човешкото: литературно-философски ракурси* е да се разгледат базови духовни дейности (религията, познанието и литературата) и да се анализират общи средоточия, в които може да се потърси и дори да се намери отговор на въпроса за генеративните механизми, заложили изконно у човека. Самата авторка извежда целите и взаимоотношенията на двете монографии по следния начин: „Това са въпросите за силите, които движат човека в неговия живот и ежедневието: разума, знанието, мечтите, мисълта, от една страна, но и техните противоположности: илюзиите, страстите, вярата в чудеса, в сбъдването на копнежи и желания, без да имат основания в действителността или в индивидуалния житейски път“.

„*Религията днес...*“ оформя теоретичната рамка, в която се изследват образът и статутът на религията, социално-историческата ѝ вариативност вследствие на променящите се водещи компоненти и влиянието на новите философски парадигми върху разгръщането на съвременните социологически подходи в познанието на религията. Доминантите на един или друг компонент формират спецификата на всеки от тези подходи и Нонка Богомилова

основателно се спира върху автори и дебати, които предлагат отправна точка за систематизиране на философските парадигми, влияещи върху познанието на религията днес: *парадигмата на философския емпиризъм; парадигмата на постмодерния фидеизъм и парадигмата на реформистката епистемология*. Авторката потвърждава и подчертава изводите на анализиранияте изследователи на религията, че наблюдаваният се конфликт на тези парадигми засяга ключовата категория „рационалност“.

Евристичен компонент в монографията на Богомилова е не просто представянето на мнения и позиции, свързани с функционирането на религията като духовна дейност и духовна практика. Систематизирането на подходите и парадигмите е важно, а съпоставянето им и аргументирането на доминантите е още по-важно. *Когнитивната наука* за религията е свързана с натурализиращите подходи към нея и е следствие на развитието на новите постижения на психологията и на еволюционната биология. Изследването на традиционните подходи към религията и съотнесеността им към съвременните постижения на психологията и еволюционната биология налага извода, че все по-настойчиво се откроява потребността от надмогването на оформилите се стари дилеми и опозиции в тази сфера, в търсене на нови епистемологични хоризонти, органично вплетени в актуалната социокултурна ситуация. Тези изводи Богомилова прави на основата на добро познаване и задълбочено осмисляне на класическите и най-съвременните автори и дебати по темата.

В по-нататъшния си анализ Н. Богомилова припомня факта, че и трите социологически подхода, оформили класическата традиция – на М. Вебер, Е. Дюркем и Г. Зимел, разглеждат религията като социален продукт и функция, като специфичен синтез на индивидуално и социално, като следствие на възникнали актуални социални потребности. Същевременно авторката посочва, че в резултат на новите подходи в изследването на религията днес се продуцира нещо като понятиен „смут“, който люлее противоречивите мнения между стабилния статус на религията, като традиционен социален феномен, и тълкуването му като „антропологичен остатък“: утешителен идентификационен маркер, сигнатура на рушащата се стабилност на човешкото и на неговите ценности.

Обединявайки в името на общата познавателна цел както на класическите, така и на постмодерните идейни опори на изследванията на религията (Кант, Вебер, Дюркем, Зимел, Тилих, Ото, Фром, Батай, Койоа, Бъргър, Гоше, Пиърсън, Шънке и други), Богомилова прави панорамна картина на съвременното състояние на познанието на религията с акцент и фокус към подходите, понятията, новите парадигми. Тя представя варианти на решения и акценти на възможности: за начините, по които се развива религията, за новите форми на религиозни практики, за подмяната на ценностния фокус, за новите предизвикателства на „новите религии“.

И тук възниква въпросът: не са ли изкуството и литературата „новата вяра и новата религия“ за съвременното човечество, както твърдят немалко автори? Може ли една литературна творба да поеме тежката задача да даде отговор на въпроса за смисъла на живота, за колизиите на нестабилния и усъмнил се във всичко (най-вече в себе си) Аз. И преди всичко – дали чрез света, излязъл от творческото въображение, може да се предизвика „новото омагьосване“, след като според класическата формулировка на М. Вебер например този свят е „разомагьосан“.

На подобни въпроси Богомилова търси отговор във втората си книга, мотивирана от амбицията да се провиди, а защо не и да се постигне възможната хармония между разума и емоциите, между познанието и човешките чувства. Разпределена в три части, книгата е в постоянни вътрешни препратки, и съпоставки, а всяка част поддържа връзка с основната теза: „за дълбинната значимост и доминантност на непосредствените междучовешки отношения над социалните конструкции“. Осмисляйки драмите на множество литературни герои, намерили място в значими литературни творби (на Балзак, Кафка, Бредбъри, Мърдок, Цвайг, Достоевски, Н. Михова, Св. Минков, Д. Димов и др.), Богомилова фокусира вниманието си върху онзи сближаващ ги център, който броди из разпиляната човечност, някъде из видимите компоненти (среда, влияния, социален статус), но и навътре в душата, където обитават „разнообразни модуси на човешкото: страсти, емоции, нравствени императиви, мечти, копнежи, илюзии, рационални размишления“. Авторката още в началото обявява, че предложената литературна подборка е в „хоризонта на литературната антропология“ – изследване на човека и човешкото в драматичния му сблъсък с външни, непреодолими обстоятелства и условия и с вътрешни, още по-непреодолими саморефлексии, постоянно провокирани и подклаждани от въздигащи се и рухващи азове. Неединният човек носи у себе си и своя критик, и своето отрицание, и своето въздигане. Поетично и без опит за туширане, точно го е казал Бодлер: *Аз съм рана и бръснач, аз съм жертва и палач...*

В книгата на Богомилова **Първата част** представя теоретичната платформа, от която се тръгва, анализирайки сложните взаимоотношения и дилеми, възникващи при срещата на философията и литературата. Оформяйки концептуалния каркас на текста, в основата на който стои позицията на авторката, че единството и синтезът между двете духовни дейности са не само възможни, но и доказани във времето от редица хибридни жанрове, Богомилова отдава заслужено място на *Поетика* на Аристотел, където още преди векове са заложили много от правилата и понятията на голямата литература и на също така голямата философия (логика на действието, катарзис, драма, трагичен характер и производни).

Във **Втората част** на книгата, озаглавена „(Не)Разумното“ авторката анализира седем произведения, обединени от единната идея за фантастичното и

непостижимото, във вариантите на което сякаш постепенно потъват мотиви и цели и в крайна сметка резултатът почти винаги клони към загубата, драмата, невъзможния копнеж. Търсенето на идеални субстанции по принцип е привилегия по-скоро на фантастичната литература, но и философите се стремят към идеята за абсолютното във всичките му форми, анализирано от Богомилова в романа на Балзак „Търсене на Абсолютното“. Отдавна е известно, че лабораторното (и социалното) производство на каквито и да било чисти субстанции – абсолютното като синоним на първопричината, доброто или съвършеното, е просто невъзможно. Може би защото светът се е превърнал в обширна „наказателна колония“, чийто разпад авторката анализира като описан от Франц Кафка в едноименния разказ. И когато човек не може да се справи с наличния мисловен инвентар тук, на земята, той се отправя в Космоса, в търсене на своя погубен човешки рай и в преследване на това, което може да се обобщи като „разпиляна човечност“ (Н. Михова).

На Интра – планетата от едноименния роман на Н. Михова, или на Марс от „Марсиански хроники“ на Бредбъри самотният човек/изследовател преследва блянове и мечти, за да сглоби най-после разкъсаната си цялост. Специално място в текстовете на Богомилова е отделено на фантастичните творби на Нели Михова, която поставя ключови етически и антропологически проблеми, свързани с дилемите, пред които човек често е поставен: познанието и близостта; приятелството и самосъхранението; самотата и другостта; смъртта или оцеляването, но в чужда среда. Тук Богомилова фокусира вниманието и научния си интерес върху кръстопътността на човека: невъзможен без другите, но и същевременно неудовлетворен от тях. В безкрайността на философския онтос съществуват в духовен контакт и постигат творчески синхрон и хармония две загрижени за целостта на човека творчески личности.

Избраните литературни творби и автори в тази втора част (Балзак, Кафка, Михова, Бредбъри, Св. Минков и Л. Стефанова, Цвайг и Емилиян Станев) имат обединителен общ идеен фокус: копнежът по невъзможното и неизпълнимото да провокира разума да търси варианти – дори и крайни, дори и противоречиви, дори без надежда за решение.

Третата част на монографията, озаглавена „(Не)Любовното“, е обърната към човешкия комплекс от емоции и „врящ котел от страсти“, както би казал Фройд, въздигащи се и срутващи се азове, без надежда за изход, поне не в наличния и ограничен човешки свят.

Когато е изчерпана самотната надежда сред звездите или посредством студения робот на Минков, дошъл като слуга, но превърнал се от куп студено желязо в господар на другия, Богомилова отново се връща при човешкото, но този път като осмислено от подобрите автори, олицетворяващи духа на тази своеобразна литературна „антропология“, но през призмата на любовта – Димитър Димов, Айрис Мърдок, Фьодор Достоевски. Те са коментирани и

анализирани от авторката чрез оптиката на понятия и ценности, продуцирани от класическите образци във философската антропология.

Двете нови монографии на Нонка Богомилова потвърждават авторитета ѝ на известен и утвърден специалист – у нас и в чужбина, в сферата на философската антропология, с изявен интерес върху изследването на религията, и по-специално върху неговите философски и социологически проекции. Нейни студии и статии в тази сфера са преведени на много езици и са част от европейското изследователско пространство, публикувани са в научни издания в Англия, Белгия, Германия, Италия, Полша, Словакия, Швейцария и др. Убедена съм, че тези наскоро излезли книги ще имат отрядната съдба и на другите солидни монографии на авторката, някои от които номинирани за престижни награди. Тяхната тематика, стил и език ги правят диалогични и отворени към специалисти и читатели, изкушени в различни сфери на хуманитаристиката: философия, социология, религиознание, литературознание.

FOR NONKA BOGOMILOVA'S TWO NEW MONOGRAPHS

Bogomilova, N. (2018). *Religiata dnes: mezhdu Theos i Anthropos*.

Sofia: Paradigma. ISBN: 978-954-326-351-6

Bogomilova, N. (2018). *(Ne) Choveshkoto: literaturno-filosofski rakursi*.

Sofia: Paradigma. ISBN: 978-954-326-365-3

Abstract. The review comments and analyses main topics, ideas and theses emphasized in Nonka Bogomilova's new books: "The Religion Today: Between Theos and Anthropos" and "(Non)Humane: Literature-Philosophical Projections". The review draws conclusions that both books analyze the same philosophical-anthropological problems from the point of view of philosophy, and of literature: reason and religion; the challenges of the contemporary philosophical and sociological knowledge of religion; the Cognitive science of religion; the opposition between reason and illusions, dreams, passions – in knowledge production, in love, in ideological indoctrination.

✉ **Prof. Ivanka Stapova, DSc.**

Institute for the Study of Societies and Knowledge

Bulgarian Academy of Sciences

Sofia, Bulgaria

E-mail: vania_stapova@abv.bg